

THEATER VAN DE SCHOONHEID

THEATER *van de* SCHOONHEID

*Italië ontcijferd:
hoe mooi ook
té mooi kan zijn*

WILLEM VAN MULLEM

Inhoud

'VAL NIET VOOR DE EERSTE ITALIAANSE!'	7
'WAT GAAT ER NU WEER GEBEUREN?'	33
NATTE BRUID	45
ALS BEREN BREKEN	57
BEDANKT VOOR HET KIJKEN	70
ARRANGIARSI	84
LA POLITICA	93
HABEMUS	113
SOLO ANDATA	159
CULINAIRE CODE	179
VEEL TE MOOI	189
SLOTAKKOORD	209
DANKWOORD	217

‘Val niet voor
de eerste
Italiaanse!’

Donderend over Romeinse straatstenen. Alleen de ronkende klanken van een Vespa uit de jaren 60. Al de rest is roes. Achterop bij grote broer. Daar is de vonk overgeslagen. Liefde die nooit meer zou verdwijnen. Liefde voor een stad, liefde voor een land, liefde voor een volk.

Ik ben zestien in 2002. Samen met papa ga ik naar grote broer in Rome. Hij gaat een jaar in het buitenland studeren en wij mogen op bezoek. Ik zeg 'wij mogen op bezoek', want grote broer krijgt liefst niet te veel Belgische gasten over de vloer. Ik zal jaren later zelf begrijpen waarom. Als niet-Italiaan studeren in Italië, dat is eigenlijk niet zo hard studeren. Er valt veel meer te ontdekken dan de handboeken of lessen alleen.

Als kind zijn we kat en hond, grote broer en ik. Hij vindt me een verwend nest. Ik kijk naar hem op, maar mag dat natuurlijk niet te hard laten blijken. Rome is een keerpunt. Achter op die Vespa sla ik mijn armen krachtig om hem heen. Omdat het een hobbelige rit is, maar ook omdat een hechte band daar via een stevige houdgreep uitgesproken wordt. West-Vlamingen kiezen sneller voor gebaren dan voor woorden.

Papa heeft goed begrepen dat hij zijn jongens even moet loslaten. De musea overdag doen we samen, de uitstapjes 's avonds laat hij wijselijk aan zich voorbijgaan. Daarom zitten we nu samen op die azuurblauwe Vespa. Hij heeft zelfs een koosnaampje voor haar: Maya. Een bij, geen wesp. Maar toch *una Vespa*, wat dus letterlijk 'wesp' betekent. Het heeft me jaren gekost om dat fijnzinnige woordspelletje te begrijpen. Deze rit wordt het begin van mijn Italiaanse avontuur, al zal ik ook dát pas vele jaren later zien.

De tocht start bij valavond en de zon nestelt zich achter het indrukwekkende Colosseum. Dat Colosseum wordt zowaar nog indrukwekkender bij dit spel van zonlicht en schaduw. We rijden langs het Circus Maximus. Met mijn ogen dichtgeknepen hoor ik de paardenhoeven en razende wielen die er ooit gereden moeten hebben.

Op dat ogenblik studeer ik Latijn op een Brugse middelbare school, en ik lijk even door mijn geschiedenisboeken te rijden. Het verkeer is intens, grote broer net niet overmoedig. Wie hier niet assertief rijdt, wordt omvergereden. Die regel geldt op de meeste Italiaanse wegen.

Het is een filmscenario, al is het al eens geschreven. In 1953 komt de film *Vacanze Romane* uit, *Roman Holiday*. Zwart-wit, met een topcast. Audrey Hepburn en Gregory Peck vertolken de hoofdrollen. Hepburn speelt een prinses die het helemaal gehad heeft met het verstikkende protocol van het koningshuis. In Rome ontsnapt ze op een nacht uit haar hotel en ontmoet ze de Amerikaanse journalist Joe, gespeeld door Gregory Peck. Hij laat haar het echte leven zien. Hij laat haar het Romeinse leven zien. Weg van alle plichtplegingen en gouden koetsen met paarden. Achter op een Vespa ontdekt ze de schoonheid van de stad en uiteraard valt ze voor de charmes van de Amerikaanse reporter. Vijftig jaar na Peck en Hepburn maak ik een gelijkaardig momentje mee. De stad zal op dat specifieke moment voor altijd een plekje in een kamer van mijn hart innemen. Eentje van waaruit uitchecken nooit meer mogelijk is.

Ik kijk die avond met opengesperde mond hoe er in vloeiend Italiaans eten wordt besteld. Ik glim van trots als er met een ober wordt gedold. Jaren later pas kom ik te weten dat grote broer vaak zijn plekjes op restaurant reserveerde onder de naam *Il piccolo Belga*.

Grote broer is niet groot van gestalte en daarom kreeg hij er al gauw de koosnaam 'de kleine Belg'. De cirkel is rond als ik vele jaren later in een van zijn favoriete Romeinse restaurants beland. Na afloop ga ik langs bij de baas om de rekening te betalen. Hij houdt zijn beide handen horizontaal evenwijdig voor mijn gezicht. Een hand ter hoogte van de wenkbrouwen, de andere vlak boven mijn bovenlip. Hij probeert op die manier mijn ogen en mijn neus te isoleren.

'Je doet me aan iemand denken', zegt hij.

'Ik ben de broer van *Il piccolo Belga*', verlos ik de man die al te lang door zijn complete klantenbestand aan het graven is.

'Lo sapevo!' roept hij me toe. Dat hij het wist.

Hij laat zijn hele restaurant wachten, rent naar de keuken en schreeuwt naar de kok dat de broer van de kleine Belg hier is. Potten en pannen kletteren nog harder dan anders en de opwinding in de keuken is voelbaar tot aan de bar. De baas vertelt in geuren en kleuren hoe hij grote broer nog altijd ziet zitten met dat bordje *pasta all'amatriciana*. Verborgen achter een weelderige krullenbol. De rekening is vlak voor deze hele surreële scène betaald en al snel komt er een fles limoncello op tafel. Op de gezondheid van de kleine Belgen.

In 2007 is het mijn beurt. Ik krijg ook de kans om op Erasmusavontuur te gaan. Het moet en zal Italië worden, en uiteraard staat één stad met stip genoteerd: Rome. Al snel komt de teleurstelling. Voor de Italiaanse hoofdstad waren maar twee plekjes vrij, en die zijn al ingenomen. De universiteit komt met een tegenvoorstel: Salerno. Ik heb er nog nooit van gehoord en moet opzoeken in welk deeltje van de Italiaanse laars het ligt.

'Havenstad. Hoofdstad van de gelijknamige provincie Salerno. Regio Campanië', zo leer ik na een snelle zoektocht. Met een universiteit die een voortrekkersrol speelde in de Italiaanse universitaire geneeskunde. Ik bel grote broer, dat werkt beter dan eender welke zoekmachine.

'Wacht, ik zet je even op luidspreker', zegt hij.

Een hele tafel luistert mee. Toeval bestaat niet, want mijn broer zit die avond met veel Italianen aan tafel. Zijn Erasmusavontuur is al lang achter de rug, maar de liefde voor de Italianen en het Italiaans zorgen ervoor dat hij ook na zijn terugkeer de Italianen blijft opzoeken. Of zij hem. Ik moet schoorvoetend toegeven dat Rome geen optie is. Er klinkt gejammer als na een gemiste Italiaanse strafschop tijdens een WK-finale.

'Maar er is nog een andere plek', probeer ik de aandacht weer naar me toe te trekken. 'Salerno...' klink ik twijfelend. Na een korte stilte gaan handen op elkaar en hoor ik gejuich aan de overkant. 'Si! Si!

Si!' Alle andere penalty's gaan er wel in en de wereldbeker is binnen. En gelijk hebben ze.

Natuurlijk is een wereldstad als Rome een onvergetelijke ervaring. Maar grote steden komen met grotere uitdagingen. Zeker voor een jonge student. Een provinciestad als Salerno is veel meer op mensenschaal en is een kleinere stap voor een jongeman uit de beschermde burcht Brugge. De groep Erasmusstudenten is een pak kleiner, de afstand in de stad en naar de universiteit is dat ook, en de zoektocht naar een plek om te wonen gaat een stuk gemakkelijker.

In februari 2007 begin ik aan mijn avontuur. Omdat ik nog geen Italiaans spreek, volg ik in augustus 2006 een spoedcursus aan de universiteit in Gent. Een taalbad van drie weken, zes maanden voor het vertrek. Om simpelweg de eerste weken ter plekke door te komen. Ik merk bij mijn aankomst in februari dat er al stevig wat stof ligt op de weinige woorden en zinnen die ik heb geleerd.

Geloof me vrij dat alle clichés over een Erasmusjaar kloppen. De eerste twee weken huil je omdat je zo snel mogelijk weer naar huis wilt. De laatste twee weken huil je omdat je nooit meer naar huis wilt.

Het vertrek uit België valt me zwaar. Ik ben de jongste van vier, allemaal jongens. Dan word je al snel het 'kakkernest' genoemd. Rotverwend en op handen gedragen door de rest van het gezin. De band tussen de broers is sterk, de warmte van het gezin enorm. Mijn jeugd in de beschermde burcht Brugge is zonder meer zorgeloos. Te voet, met de fiets en zelfs één keer met de ijs schaatsen naar school. Een huis langs de bekende Reien, met zicht op het Brugse seminarie. Mijn ouders kregen grappend wel eens de vraag of een van die vier jongens niet in dat seminarie zou belanden en priester zou worden.

'Hij kan elke middag thuis zijn boterhammetjes komen opeten', klonk het. 'Hij moet maar overzwemmen.'

Ik laat, net als de andere broers, het seminarie aan mij voorbijgaan. Na twaalf jaar in een katholiek Brugs college ga ik studeren aan

de UGent. Ik kies voor de faculteit Communicatiewetenschappen. De weg ernaartoe kende ik niet, maar ik heb altijd geweten wat mijn professionele bestemming zou zijn. Ik moest en zou journalist worden. Ik moest en zou diegene zijn die de mensen als allereerste het nieuws mocht vertellen. Daar waar het gebeurt.

Die roeping kwam al heel vroeg. Als 8-jarige nam ik de journaals op VTM en VRT op cassette op. Wat Dany Verstraeten of Martine Tanghe vanuit de studio vertelden, typte ik over op een A4'tje. Ik verkocht het voor 10 frank aan de al iets oudere burens in onze straat als het nieuws van vandaag, ook al was het van gisteren.

De burens vonden het prettig dat er iemand op bezoek kwam. Ik vond het fantastisch om het nieuws te mogen brengen, letterlijk in de huiskamer. Ze speelden het spelletje magisch mee. Want uiteraard hadden ze dat nieuws al gehoord of gelezen. Daar zit de kiem van wie ik vandaag professioneel ben. Ik neem dat kleine ventje ook overal met me mee, want ik heb het mooiste beroep ter wereld en dat kleine ventje herinnert mij daar elke keer weer aan. Ja, de werkuren zijn vaak onzeker. Ja, de stress en de druk zijn groot. Ja, het is soms heel lang wachten in de kou zonder een garantie op resultaat.

Vandaag mag dat kleine ventje echt op de eerste rij staan en het nieuws naar de huiskamer brengen. Niet meer letterlijk, maar wel voor veel meer mensen. Af en toe knijp ik me wel eens in de arm, zodat ik het nooit vanzelfsprekend ga vinden wat ik mag doen. Dan denk ik terug aan dat kleine ventje met zijn A4'tje.

In het derde jaar van mijn universitaire opleiding begin ik aan mijn Erasmusavontuur. Met zes studenten van dezelfde faculteit stappen we op een vliegtuig naar Italië. Het zijn gezichten die na een vluchtige blik in een grote aula misschien een stil belletje doen rinkelen, maar ik ken eigenlijk geen van de vijf écht. Eerst naar Rome, dan met de trein richting het zuiden. Het Italiaanse landschap flitst met een rotvaart voorbij.

Ik zie mezelf weerspiegeld terwijl ik uit het raam tuur. Uiteraard zit ik met een bang hart op die trein. Ik ben twintig en ik heb dan wel enkele jaren op kot gezeten, in het weekend wachtte altijd de beschermde Brugse burcht. In het weekend wachtte de warme stabiliteit van het gezin. Nu heb ik voor het eerst in mijn leven een vliegticket enkele reis in mijn handen. *Solo andata*.

De eerste nachten verblijven we allemaal samen in een jeugdherberg. De zoektocht naar een verblijfplaats voor de volgende zes maanden gaan we van hieruit voeren. *L'ostello della gioventù* ligt in het historische centrum van de stad. De kamers met stapelbedden zijn wat je in zo'n herberg kunt verwachten. De binnenkoer herinner ik me als immens en zonovergoten. 's Morgens zet ik me buiten met een notitieboekje en pen ik wat woorden neer. Ik voel me op dat moment de koning te rijk, al ben ik stiekem blij dat ik door vaak te verhuizen dat notitieboekje niet meer heb teruggevonden. Altijd gevaarlijk als je denkt dat je Victor Hugo bent, maar dan moet toegeven dat je nog heel wat schrijfkilometers moet maken om iets zinnigs op papier te krijgen.

De eerste dagen zijn een ontdekkingsstocht. Zonder vertaalapps, zonder stratenplannen in een binnenzak en zonder realtime tijdstabellen van het openbaar vervoer. Het zorgt ervoor dat we op dag één de bus in de verkeerde richting nemen. Het duurt toch een vijftal haltes alvorens de buschauffeur ons er attent op maakt dat we niet onderweg zijn naar de universiteit.

Waar leer je zwemmen? In het water. Ik hoop stiekem dat zoiets ook geldt voor een taal. Alle zeventien zinnen die ik van het taalbad enkele maanden eerder heb onthouden, krijgen een plekje in mijn eerste gesprekken. Italiaans is geen aartsmoeilijke taal. Een beetje Franse voorkennis helpt je al een eind op weg, en de manier waarop ze in het Latijn werkwoorden vervoegen, is blijven plakken tot ver na het Romeinse Rijk. De valkuil zit hem in de klemtonen. Volg even mee, want deze scène heb ik nog haarscherp in mijn geheugen staan.

We zoeken onze weg naar de *Via Carmine*. De basisregel voor de uitspraak is dat de klemtoon op de voorlaatste lettergreep ligt. Dat wordt dus in dit geval Car-mi-ne, met de klemtoon op de 'mi'. We spreken enkele voorbijgangers aan en vragen de weg naar de *Via Car-mi*-ne. De eerste heeft er al vaag van gehoord, de tweede heeft geen idee waarover we bezig zijn. Tot de derde ons corrigeert.

'*La Via Car-mi-ne?*' zegt hij luid. Met de klemtoon dus op de eerste lettergreep.

'Dat is één straat verder.' Klemtonen zullen altijd een zoektocht blijven.

In die *Via Carmine* zal ik vaak komen. Het wordt de plek waar ik met mijn Belgische huisgenoot de bus naar de universiteit neem. In de juiste richting. Het is ook de plek waar we vaak inkopen doen bij een lokale slager. Het winkeltje van Antonio is klein, de kleuren typisch. Veel rood en wit. Een beperkt aanbod en toch altijd druk. We moeten het hebben over *la bistecca*, oftewel de biefstuk. De slager snijdt op automatische piloot fijne plakjes rundvlees. Kort aan beide zijden bakken in een al even fijn laagje olijfolie. Of snel schroeien op de grill.

Antonio haalt een groot stuk vlees tevoorschijn en laat het scherpe mes rusten, klaar voor de snee. Met een zachte verticale handbeweging en een toegeknepen oog doe ik hem opschuiven. Geen fijn lapje, maar een stevige lap. Hij werpt een blik op zijn vingers en zoekt vervolgens oogcontact. Groot is zijn verwondering als ik hem aanmaan het mes nog verder op te schuiven. Uiteraard hoorde hij al aan mijn accent dat ik *straniero* was. Een vreemde. Maar nu is hij het absoluut zeker. Geen enkele van zijn vaste klanten doet hem zo zijn wenkbrauwen fronsen. Ik win zijn hart helemaal terug als ik hem vertel waar ik vandaan kom.

'Eddy! Eddy!' scandeert hij, nog steeds met het mes in zijn hand.

Er is maar één Belgische Eddy voor de generatie van Antonio. Ondanks een rij klanten neemt Antonio rustig de tijd om aan Merckx de liefde te verklaren.

'Al was Fausto Coppi misschien nóg groter.'

Eigen lof stinkt en de cijfers spreken in het voordeel van Merckx, maar Antonio zal de komende maanden bepalen of ik al dan niet het sappigste stukje vlees krijg, dus ik laat hem in de waan. Hij zal me vanaf die dag aanspreken als Eddy. Willem krijgt hij nu eenmaal niet uitgesproken en hij begrijpt eindelijk waarom ik mijn biefstukken zo breed wil. Hij verdenkt me ervan dat ik ze in het weekend in mijn koersbroek stop om de heuvels van Salerno te beklimmen. Wielrenners en biefstukken in de broek, het is waarschijnlijk meer mythe dan werkelijkheid, maar Antonio mag het voor mijn part geloven.

Hoog tijd voor de studies – met kleine 's'. Ik heb nog geen vaste verblijfplaats en ik weet nog altijd niet welke vakken ik straks kan kiezen. Veel te dik aangekleed voor deze Italiaanse tijd van het jaar kom ik voor het eerst op de campus van UniSa. De *Università di Salerno*. Zag je het accentje op de 'a' van *università*? Daar ligt dus de klemtoon. Probeer maar eens. Ik herinner me die campus nog altijd als immens groot, al weet ik vrij zeker dat ik alles heb uitvergroot tijdens die eerste dagen. Ik stap binnen in het bureau voor de administratie van de buitenlandse studenten. Een plek waar je een studentenkaart krijgt en veel te veel uitleg in een veel te hoog tempo Italiaans, met alles wat deze plek biedt en vraagt. Achter in het kantoor trekt een deur al de hele tijd mijn aandacht. Ik gok op een opslagruimte of droom van een doorgang naar een Italiaanse schoolrefter met rijen vol culinair lekkers. Het is geen van beide. Het kantoortje achteraan is van een Europese studentenvereniging. Een aantal Italiaanse studenten zet zich als vrijwilliger in om de buitenlandse studenten wegwijs te maken. Ze organiseren tripjes doorheen Italië, ze geven feestjes in het weekend en ze helpen in de zoektocht naar een appartementje of een studio. Daar moet ik dus zijn. Ik sla de deur open en ik zie haar tot op vandaag nog altijd zitten. Lichtjes voorovergebogen terwijl ze iets neerschrijft, schattige kleine krulletjes en een guitige glimlach.

‘Ciao! Sono Valentina.’

Op die zonovergoten dag ontmoet ik voor het eerst het meisje dat later mijn vrouw en de moeder van mijn kinderen zal worden. Zij beweert tot op vandaag dat de romantische blikseminslag bij haar toen al compleet was. Ik deed er wat langer over om mijn hart te verliezen. Mijn broer had me namelijk gewaarschuwd: ‘Word niet hopeloos verliefd op de eerste Italiaanse vrouw die je pad kruist.’

Al die jaren later moet ik toegeven dat ik veel van zijn raad heb gevolgd, maar deze waarschuwing lapte ik grandioos aan mijn laars. Het was er ook de plek voor.

Liefdevol en geduldig overloopt Valentina een lijst met adressen van verhuurders van studio’s of kamers. Ze begrijpt goed hoe overdonderd ik ben door alles wat op me afkomt. Vorig schooljaar studeerde ze zelf in het buitenland, in Valencia, de plek waar ze haar vriend ontmoette. Ik kan nog niet vloeken in het Italiaans, anders had ik het zeker gedaan. Valentina brengt me in contact met Matteo, een single dertiger met een veel te groot appartement. Het appartement is van zijn ouders, maar hij verhuurt kamers aan buitenlandse studenten. Ik krijg een adres te zien en de waarschuwing dat het wel eventjes verwijderd is van het centrum, en dus ook wel eventjes verwijderd van de kust. Het leek me altijd wel een goed idee om bij een *local* te gaan wonen, om de taal sneller te leren en de plek beter te leren kennen. De meeste andere buitenlandse studenten zoeken samen een plek. Het zorgt voor een vertrouwdere omgeving, maar het zorgt er ook voor dat ze een tussentaaltje spreken. Veel Engels, Frans of een mondje Spaans. Weinig Italiaans. Bij Matteo is er geen ruimte voor een andere taal. Het is Italiaans spreken of niet begrepen worden.

Vandaag zou ik Matteo omschrijven als ‘*un soggetto*’. Letterlijk is dat ‘een onderwerp’. Maar elke Italiaan zal begrijpen wat je écht wilt zeggen met *soggetto*. Een geval. Een speciaal geval in dit geval. Er waren vier slaapkamers in het appartement. Matteo had de grootste kamer, de andere drie verhuurde hij. In de ene sliepen twee meisjes

samen. De kamer naast de mijne werd uiteindelijk gehuurd door een van mijn zes medestudenten uit België. De badkamers, woonkamer en keuken waren de gemeenschappelijke ruimtes. Matteo kon al eens een paar dagen verdwijnen en het heeft lang geduurd voor we wisten wat nu eigenlijk écht zijn job was. Het was nochtans niet zo moeilijk uit te leggen. Hij werkte in een klinisch labo en analyseerde daar menselijke stalen. Urine, bloed en stoelgang lagen dagelijks onder zijn microscoop. Die termen zijn redelijk universeel, ook in het Italiaans. Op een avond vertelde Matteo dat hij een paar weken wegging. De volgende ochtend zou hij naar Australië vertrekken. Geen idee of hij het vliegticket die dag had geboekt of ons gewoon vergat te informeren. Beide opties pasten bij het profiel van deze verstrooide professor. Hij leerde me vloeken en pastasaus maken. In die volgorde. Hij gaf mijn Italiaanse avontuur van bij de start kleur en smaak. Matteo kwam ook vaak mee naar feestjes van de buitenlandse studenten en wij mochten altijd mee aanschuiven als hij met zijn vrienden op restaurant ging. Hij liet me de verborgen parels van de stad zien. Hij noemde me Willy, want mijn naam viel niet uit te spreken. Willy thuis, Eddy bij de slager. Ik heb er toen maar voor gekozen om mij telkens als *Guglielmo* voor te stellen. Dat is de letterlijke vertaling van mijn voornaam in het Italiaans, zoals een Spanjaard *Guillermo* zou zeggen of een Fransman *Guillaume*.

Vandaag de dag verhuurt Matteo als schipper boottochtjes op luxeschepen in Formentera, nadat hij er eerst enkele jaren een *hippie shop* heeft gerund. Neem dat gerust letterlijk: een winkel voor hippies, met armbandjes en kleurrijke kledij. Van de hippies op het land naar de rijke stinkerds op zijn boot. Matteo kan die spagaat aan. Hij toonde mij wat (Zuid-)Italiaanse gastvrijheid is. Hij leerde mij, een onzekere en timide West-Vlaamse twintiger, dat je er ook voor kunt kiezen om mensen snel in je hart te sluiten. Je geeft ze het voordeel van de twijfel, want mensen deugen. Toch? Wij kiezen al te vaak voor de omgekeerde weg. Toon me eerst maar eens dat je die plek verdient

en dan zal ik je omarmen. Matteo koos voor de snelle omhelzing en de vlotte kus. Want mannen kussen in Italië, net zoals bij ons in Franstalig België. Het heeft me tijd gekost om dat gebruik helemaal onder de knie te krijgen. In onze familie kus ik mijn vader en mijn broers. Andere volwassen mannen tegen de kaak knallen, dat was een leerproces.

Logies gevonden, vakken gekozen. Mijn semester aan de universiteit kan starten. De eerste lesdag word ik overrompeld door de chaos op de campus. Duizenden studenten krioelen door elkaar heen, luid en druk gesticulerend. De gangen puilen uit en de klaslokalen ook. Het is een intimiderend schouwspel. En dan moet de professor nog binnenkomen. Er zijn geen aparte klasgroepen voor de buitenlandse gaststudenten. We krijgen les samen met de Italianen. De groepen zijn niet al te groot, maar ze maken evenveel kabaal als een vol sportstadion. De man of vrouw vooraan werkt dat mee in de hand. Er is een heel open en uitgesproken debatcultuur tijdens de lessen. Het contrast met de afgelijnde en stille aula's die ik in Vlaanderen heb achtergelaten, is enorm. De hele tijd lopen er studenten binnen en buiten. Er heerst – zo lijkt het toch – op geen enkel moment discipline en structuur. Ik heb alle moeite om me te concentreren op de leerstof. Het geheim zit erin de chaos te omarmen, zodat je die gemakkelijker kunt wegfilteren. Of het nu in het klaslokaal, in de bus of op restaurant is... Italianen zijn luid. Heel erg luid. Een groep beschonken Nederlanders of Duitsers tijdens de après-ski kan dat ongetwijfeld ook, maar voor de Italianen is het een *modo di essere*, een manier van zijn.

Ook tijdens het mondeling examen is kabaal de rode draad. Je krijgt geen vast tijdslot waarop je het examen moet komen afleggen. Het mondeling examen is een even grote jungle als de lessenreeks. Alle studenten van dat vak komen op die ene dag samen in het lokaal waar het examen zal doorgaan. Een voor een gaan ze aan de lesse naar vooraan zitten, oog in oog met de professor. Ondertussen praat

iedereen in het lokaal hard door elkaar. Tot de student vooraan de vraag krijgt. Dan valt alles eventjes stil, want wie weet krijgen de anderen straks diezelfde vraag.

Er is trouwens een typische manier om een student succes te wensen voor hij aan een examen begint. De uitspraak geldt niet alleen voor studenten, maar ook voor een sollicitatiegesprek, een belangrijke presentatie op het werk of de première van een theaterstuk. De Engelsen kiezen dan voor *break a leg* en in Frankrijk wensen ze je *merde*. De Italianen maken er een spelletje met dieren van.

'*In bocca al lupo*', zegt de persoon die jou het allerbeste wenst.

'*Crepi il lupo*', moet dan jouw antwoord zijn. Zeg vooral niet '*grazie*' op die eerste wens.

'In de bek van de wolf.' Dat is de vertaling van de eerste zin. 'Moge hij creperen' is de repliek van degene die zo meteen aan het examen zal starten. Maar waarom zeggen Italianen het nu eigenlijk met de wolf? Er zijn veel verschillende versies over de herkomst van deze *modo di dire*, deze zegswijze.

De wolf heeft in vele tradities de reputatie van het slechte, de vertolking van het kwaad. Denk maar aan *Roodkapje* of *De Drie Biggetjes*. Dat is in Italië niet anders. Wie zich in de bek van de wolf bevindt, kan maar beter hard hopen dat die wolf snel crepeert. Zo ben je snel bevrijd uit de bijtgrage bek en de scherpe klauwen van het beest. Vaak wordt er verwezen naar de jacht als oorsprong van deze bijzondere metafoor. Jagers moesten oog in oog, of eerder neus aan neus gaan staan met de wolf om het dier af te schieten. Als hij vervolgens crepeerde, dan was de jager succesvol geweest tijdens zijn jachtuitstapje. In Venetië vertellen sommigen dat er in de middeleeuwen een specifieke plek in de stad was waar scheepslui hun douaneformulier moesten binnenbrengen, een papiertje met daarop alles wat zich in het ruim van hun schip bevond. Kapiteins of scheepslui moesten dat in een soort van brievenbus droppen, met als bijnaam '*bocca di lupo*'. Een gleuf in de muur, als een bek van een wolf.

Geen idee wat het echte verhaal is, maar het zijn wijdverspreide gelukwensen en alle Italianen doen er lustig aan mee. Er is ook nog een vulgaire versie met een ander dier. Uiteraard leerde ik die van mijn huisbaas Matteo. Hij was nogal sterk in vloeken en vuile mopjes. Hier letterlijk, want het andere taalspelletje gaat als volgt.

Zin 1: *'In culo alla balena.'*

Antwoord: *'Speriamo che non caghi.'*

In het achterwerk van de walvis.

Hopelijk gaat hij niet kakken.

Oké, de wensen hebben we achter de rug. De ene al wat platter dan de andere. Ik zit weer in dat drukke leslokaal, klaar voor mijn examen.

Zodra de vraag vooraan door de professor is gesteld, kan de student aan zijn of haar betoog beginnen. De andere studenten in de klas bladeren op dat moment – uiteraard niet in stilte – door hun handboeken, op zoek naar het juiste antwoord. Er ontstaat een situatie zoals in een televisiequiz. De kandidaat bij de quizmaster krijgt de vraag van de dag voorgeschoteld, en in het publiek wordt druk gegokt en geïgert wat het antwoord zou kunnen zijn.

Angelis, D'Amato, Lametti...

Het alfabet schrijdt verder. Het is nog een hele poos tot de 'v' van Van Mullem. Het wordt later en later. Het klaslokaal ruikt steeds meer naar zweet en koffie. Het energiepeil van de professor zakt steeds dieper weg.

'We zien elkaar morgen terug', klinkt het plots.

Ik geloof mijn oren niet en kijk vragend naar de studenten naast mij.

'Domani?' vraag ik.

Ik krijg een bevestigende blik. Niemand kijkt op. Ik hoor geen zucht. Alleen boeken die dichtklappen en stoelen die onder banken worden geschoven.

De professor heeft er voor vandaag genoeg van. De rest van de groep zal het mondeling examen pas een dag later afleggen. Of dat een studieschema nu in de war brengt of niet, niemand stelt er zich hier vragen bij. Wie ertegen vecht, maakt zich nodeloos druk. En toch wil ik vechten, maar waar haal ik de moed vandaan om die professor tegen te houden en op een beleefde manier de les te spellen? Morgen dan maar...

Er zijn een pak minder studenten de volgende dag. Er is meer rust. Dat is het enige voordeel. Uiteraard kruip ik opnieuw in dezelfde boeken na het uitgestelde examen. Ik probeer de extra uren te gebruiken om nog beter voor de dag te komen. Eindelijk is het mijn beurt. Ongeveer dertig uur later dan gepland, zit ik vooraan bij de professor.

'Erasmus?' vraagt hij, alsof er iemand met een besmettelijke ziekte tegenover hem zit. *'Argomento a piacere.'*

Ik weet niet wat ik hoor. Letterlijk. Ik begrijp niet wat de professor mij vraagt. Hij legt me uit dat ik iets mag kiezen uit het handboek om wat over te vertellen. Een onderwerp naar believen dus. *Un argomento a piacere.* Studeren met kleine 's'. Nu klinkt er wél gezucht in de zaal. Zanelli, de laatste student van het vak, kan het maar moeilijk verkroppen dat de buitenlander het zo gemakkelijk krijgt.

Ik krijg een dertig. Op dertig. De maximumscore. Bij mijn terugkeer naar België wordt dat resultaat herzien. Een Italiaanse dertig op dertig wordt uiteindelijk een Belgische zestien op twintig. Ik vind het oneerlijk, maar ik besef dat ze aan onze universiteit ook weten hoe het examen er in Zuid-Italië aan toegaat. Al zouden ze voor mijn part ook wel punten mogen geven voor moed en doorzettingsvermogen in de Italiaanse examenjungle.

Na het examen zoek ik Valentina. Helemaal opgenaaid door de slopende uren richting dat eerste examen, om dan simpelweg zelf een onderwerp te mogen kiezen. Twaalf zinnen en drie minuten later prijkt de maximumscore op mijn examenfiche.

'Goed toch?' lacht ze me toe.

‘Goed? Gaat dat hier altijd zo?’

‘Ja. Wen er dus maar aan.’

Sinds die dag heb ik altijd eerst en vooral een onderwerp naar believen voorbereid voor mijn overige examens. Het heeft bijna altijd gewerkt.

Ik begrijp het nut van al die wanorde niet. Valentina beschouwt het als een levensles. Italianen zullen altijd in staat zijn om zich te redden in chaotische situaties. Ze zijn nu eenmaal die jungle gewoon. Het maakt dat ze de ruis kunnen wegfilteren en de boodschap beter kunnen verpakken. Wie ben ik om Valentina tegen te spreken? Toen niet. Vandaag nog steeds niet.

De liefde groeit, haar vriend gaat overboord. Een kleine Belg komt in de plaats. Valentina en ik zijn aan het einde van mijn Erasmus-avontuur een ding. Ik blijf nog enkele zomermaanden hangen in Italië, maar dan volgt de harde realiteit. Ik moet terug naar België, zij blijft in Italië. Ik moet nog één jaar studeren, zij nog twee. En dat worden heel lange jaren. Niet dat de dieren nog spraken, maar rond die tijd zijn de (a)sociale media nog niet zo ingeburgerd als vandaag. Onze prille relatie overleeft op korte videogesprekken, schaarse sms’jes en veel vertrouwen.

‘Jij houdt dat geen maand vol, zo’n langeafstandsrelatie’, klonk het bij veel vrienden in België. Maar hoe kleiner het geloof bij anderen, hoe groter de vastberadenheid bij mij om voor Valentina te vechten. Het is het tijdperk van de doorbraak van de lowcostvluchten. Er rijdt zelfs een tijdje een spotgoedkope shuttlebus tussen het station van Brugge en de luchthaven van Charleroi. Er zijn ritten dat ik eenzaam en alleen op een luxueuze bus met tachtig zitplaatsen zit. Na enkele maanden spreken de chauffeur en ik elkaar met de voornaam aan. Ik ontwikkel in die periode een bloedhekel aan luchthavens. Ze vormen altijd het decor van de euforie (bij het weerzien) en *la tristezza* (bij het afscheid). We zien elkaar bijna één keer per maand. Zij een keertje

hier, ik een keertje daar. Valentina leert mijn familie kennen, ik word geïntroduceerd in het Italiaanse gezin.

Er loopt een grote hond ten huize Valentina. Een Deense dog met een even imposante naam als postuur: *Annibale*. Hannibal dus. Hij moet me niet. Hoe zou je zelf zijn? Ik ben een kaper op de Italiaanse kust en dat heeft hij goed begrepen. Meermaals plant hij zijn voorpoten op mijn schouderbladen, waardoor hij zeker twee koppen groter is. De vader van Valentina laat hem meestal eventjes begaan. Net lang genoeg zodat ik de boodschap begrijp. Nu ik ook vader ben, zie ik waarom hij niet te vroeg ingrijpt.

Mijn Italiaanse schoonouders sluiten mij snel in de armen, ook al weten ze dat ik ooit de oorzaak van ouderlijk hartzeer zal zijn. In 2009 verhuist Valentina. Ze ruilt Zuid-Italië in voor België.

‘Waarom heeft ze dat eigenlijk gedaan?’ vragen mensen mij vaak.

‘Voor mij’, grap ik altijd.

Ik merk dat de vraagsteller andere antwoorden zoekt. Ik probeer nog eens. Dat alles in België minstens even goed (en vaak zelfs beter) is behalve het weer, het eten en het cultureel erfgoed.

We wonen een maandje in mijn ouderlijke huis in Brugge en na een tussenstop van enkele jaren in Gent kiezen we voor Brussel. We trouwen. In België voor de wet, in Italië voor de kerk. Vandaag zijn we trotse ouders van twee heerlijke dochters. Vergelijken is niet eenvoudig, maar hun temperament doet me geloven dat er veel van de Middellandse Zee door hun aderen loopt. Te beginnen bij de taal. Onze kinderen mengen Nederlands en Italiaans door elkaar. Nederlands met mij, Italiaans met Valentina. Van bij hun geboorte hebben we die routine ingebouwd in ons gezin. Een mix van mamataal en papataal. Ik liet me door een Italiaanse taalpsychologe (geen idee dat zoiets bestond) ooit vertellen dat als kinderen voor hun achtste levensmaand met meerdere talen worden geconfronteerd, ze dan een mentaal schuifje in de bovenkamer opentrekken. Op die manier zullen ze voorgoed vatbaarder zijn om meerdere talen te leren. Het

is bijzonder schattig hoe de kinderen Italiaanse zinnen maken met de werkwoordvolgorde uit het Nederlands.

'Ik wil thuis eten.' In het Nederlands komt het werkwoord achteraan in de zin.

Daar maken onze dochters van: '*Voglio a casa mangiare.*'

Terwijl het moet zijn: '*Voglio mangiare a casa.*'

De Italiaanse taal opent voor mij veel journalistieke deuren in Vlaanderen. In 2014 krijg ik de vraag van het VRT-programma *Terzake* of ik een reportage kan gaan maken op het eiland Lampedusa. Alleen. Ik werk in die periode als freelance videojournalist. Dat betekent dat ik eigenlijk het werk van drie mensen combineer: cameraman, klankman en journalist. Ik werk al enkele jaren op die manier in de sportjournalistiek, vooral voor sportploegen zelf. Voetbal en wielrennen.

Ik werk grotendeels in opdracht van het productiehuis Arendsoog, van journalist Jan Smekens. Hij leert me dat je journalistiek niet op redacties of schoolbanken kunt leren, maar op het terrein. Die manier van werken, helemaal op m'n eentje, geeft me de kans om de wereld te zien. Dat is namelijk een kwestie van budgetten. Drie vliegtickets kosten meer dan één. Maar het is ook een eenzame manier van werken. Alleen is nu eenmaal maar alleen.

De reportage op Lampedusa voor VRT is mijn allereerste journalistieke opdracht op Italiaanse bodem. Bizar toch, hoe één woord zo'n uiterst complex thema helemaal kan samenvatten. Want als ik het woord Lampedusa schrijf, dan heb ik het over migratie. En dan heb ik het over hét symbool van de Europese onmacht om dat complexe dossier aan te pakken. Het is zo'n klein plekje in zo'n grote zee en toch kent iedereen Lampedusa. Dat weten ze op Lampedusa ook. Op 3 oktober 2013 wordt Lampedusa wereldnieuws. Bij een schipbreuk komen zeker 368 migranten om het leven. Lichamen spoelen aan op de kusten van Europa. Rijen lijken in een sporthal. Kleine witte kisten tonen aan dat de zee geen onderscheid maakt. Lampedusa wordt een litteken op de Europese én Italiaanse ziel.

Een paar maanden na de ramp mag ik dus voor *Terzake* naar Lampedusa. Camera in de rugzak en heel veel vragen voor de eilandbewoners. Ik ben journalistiek nog zo groen achter m'n oren, maar ik zal er aan den lijve ondervinden waarom de Italianen zich zo hard in de steek gelaten voelen. Door Europa. Door Brussel.

Het valt me tegen hoelang de reis duurt. We hebben de naam Lampedusa zo vaak gehoord in nieuwsuitzendingen of gelezen op de voorpagina's van kranten, maar het is veel verder weg dan het lijkt. Brussel-Milaan. Milaan-Palermo. Palermo-Lampedusa. Drie vluchten. Met elke vlucht wordt het toestel kleiner. Ik heb geen vlieg angst, maar tijdens de laatste oversteek doe ik schietgebedjes. Veel passagiers met mij. Hevige turbulentie, storm in de lucht en dikke donkere wolken begeleiden onze reis. Het is een vlucht van een uur, maar het lijkt een eeuwigheid. Mijn doodsangsten lijken de wijzers van de klok te vertragen.

Het is al laat als ik op het eiland aankom. Als bij wonder heeft ook de bagage de drie vluchten gehaald. Een tandenborstel of een paar sokken kan ik hier wel vinden, maar een camerastatief is essentieel op reportagereis. Diezelfde avond maak ik kennis met Costantino. Hij zal de hoofdrolspeler worden van deze reportage. Uitdaging één: iets te eten vinden op dit late uur. Costantino weet raad. We springen in zijn auto en hij brengt me naar een vriend die nog wel een bord pasta voor me kan maken.

'Un piatto di pasta. Semplice.'

Ga zo'n aanbod in Italië nooit uit de weg, want *semplice* is zo'n *piatto* nooit. Mijn vele uren doorheen dit bijzondere land hebben me op culinair vlak deze belangrijke les geleerd: leg je hongerige lot in de handen van de man of vrouw in de keuken. De beste restaurants hebben geen menu, maar koken op gevoel, versheid en traditie. De vriend van Costantino stelt niet teleur. Toegegeven, ik had ook een stuk oud brood en schimmelsoep naar binnen gespeeld op dat uur. Maar dat simpele bord pasta smaakt me enorm. Aangezien Costantino

me straks nog naar het hotel brengt, sla ik het glaasje limoncello niet af.

Het voelt wat onwennig. Waarover praat een buitenstaander op Lampedusa? Wat weten wij anders van dit eiland dan de vreselijke verhalen die tot bij ons komen? Hoe kan ik voor Costantino en de andere *Lampedusani* verbergen dat wij naar hun thuis kijken als het toonbeeld van de Europese falende migratieaanpak?

'Hoe kijken ze in Brussel naar ons?' vraagt Costantino.

Eigenlijk wil hij me een andere vraag stellen. Costantino wil weten wat *Bruxelles* (zo zeggen de Italianen het) voor Lampedusa zal doen. Want hun eigen regering redt het niet alleen. Hun eiland kan de toestroom niet aan. Er zijn soms meer migranten of vluchtelingen dan eilandbewoners op Lampedusa. Het opvangcentrum zit stampvol. De lokale autoriteiten doen wat ze kunnen, maar ze kunnen dit niet.

'Het is niet fraai wat we over dit eiland horen', zeg ik voorzichtig en tegelijk eerlijk tegen Costantino.

Natuurlijk is hij niet verrast. Hij weet zelf ook wel hoe ze in Noord-Italië kijken naar Lampedusa. Het is dus geen verrassing dat ze nog eens duizenden kilometers verder diezelfde mening hebben. Ik zou graag verder luisteren naar wat de andere lokale tafelgasten te vertellen hebben, maar Costantino vraagt me net op tijd of hij me naar m'n hotel mag brengen. Het is ook voor hem een lange dag geweest.

Het is midden januari. Geen toeristen. Het is rustig op het eiland. Het hotel waar ik verblijf ligt vol met politiemensen. *Carabinieri*. Ze worden van over het hele land ingevlogen om hier mee de orde te handhaven. Velen zien het als een ondankbare taak. Vergelijk het een beetje met jonge politieagenten die naar een grootstad als Antwerpen, Brussel of Charleroi gestuurd worden om ervaring op te doen. Ik val die avond als een blok in slaap. Het leek een reis van een week, al is mijn trip naar Lampedusa natuurlijk een plezierreisje in vergelijking met de oversteek die wanhopige migranten hierheen maken.

De volgende ochtend heb ik opnieuw afgesproken met Costantino. Genoeg gepraat in de marge, het is tijd voor een interview mét camera. Op 3 oktober 2013 was Costantino met een vriend op zee. Twaalf migranten konden ze die ochtend redden. Vele tientallen anderen niet.

'Ik deed die ochtend gewoon wat ik moest doen', vertelt Costantino.

Ik merk dat hij zijn verhaal de laatste maanden al vaker heeft moeten vertellen. Er was weinig gewoon aan wat hij en zijn vriend die ochtend hebben gedaan. De cijfers overmannen hem. Hij redde 12 mensen, maar 368 levens gingen verloren. Officieel. Want het is onduidelijk hoeveel mensen er werkelijk op dat bootje zaten. Tot op vandaag houdt Costantino contact met sommige van de migranten die hij toen in de boot heeft getrokken. Ze zitten over heel Europa verspreid. Costantino en zijn vrouw Rosa Maria zijn als ouders voor die twaalf. Het Italiaanse weekblad *L'Espresso* maakt van Costantino *l'uomo dell'anno*. Hij krijgt een krachtige foto op de voorpagina, een foto gemaakt op exact dezelfde plek als waar we nu staan. Costantino heeft het niet voor titels of trofeeën. Mensen zeggen dat wel vaker, maar hem geloof ik echt. Hij herhaalt zijn verhaal met één reden: niet om met zijn hoofd op de voorpagina te staan of voor drie minuten eeuwige glorie op de Belgische televisie. Nee, hij wil werkelijk iets doen bewegen. Hij denkt oprecht dat Brussel iets zal doen als hij zijn verhaal vertelt.

De eerste dagen na de ramp is Lampedusa wereldnieuws. Politici vallen over elkaars voeten om hun steun te gaan betuigen met de *Lampedusani*. Ik verdenk al die bekende politieke koppen niet van slechte wil. Er worden dure beloftes gemaakt. Dat zulke tragedies zich niet meer mogen en zullen afspeelen. De schuldigen zullen worden gestraft. Netwerken van smokkelaars zullen worden ontmanteld. Italië zal geholpen worden. Lampedusa zal geholpen worden. Als ik Costantino spreek, enkele maanden na die bewuste dag, zijn al talrijke gevoelens gepasseerd. Er was de schok, er was verdriet, er was rouw, ongelooft, stille hoop. En vandaag overheersen teleurstelling en woede.

'*To c'ero al mare*', zegt Costantino. Ik was er, die dag op zee.

Wat hij eigenlijk wil zeggen is: waar waren jullie? De camera's trokken weg, de fotografen en ingevlogen journalisten verlieten het eiland. De Europese en Italiaanse leiders vertrokken met hen. Het is een cynische gedachte. Ik ben de laatste jaren op zo veel plekken in Italië geweest om verslag uit te brengen over menselijke ellende.

Telkens wanneer ik zo'n plek verlaat, voel ik me een beetje schuldig. Straks ligt er voor mij een wit blad. Een nieuw verhaal. Andere interviews met misschien wel soortgelijke vragen. De plek die ik verlaat, blijft achter met haar ellende. Een paragraaf in de geschiedenis. Een hoofdstuk in een boek. Een rimpel op een grote Middellandse Zee. Wij gaan verder met nieuws maken. De politici gaan verder met brandjes blussen.

Ik begrijp het standpunt van elke hoofdrolspeler in dit verhaal. Costantino moet vandaag boos zijn. Wij moeten als journalisten verder naar dat volgende verhaal. En politici moeten hun medeleven betuigen op die plek, om dan al snel te focussen op het volgende probleem. Maar het zou mooi zijn als we er allemaal wat langer bij zouden durvenilstaan. Costantino vergeet niet. Wij dreigen Costantino wel te vergeten.

Tot op vandaag ben ik met Costantino bevriend op Facebook. Ik zie daar foto's van zijn Lampedusa. Een zee die zo helder en puur is, waardoor het lijkt alsof de witte bootjes zweven op het water. Costantino is zo trots op zijn eiland. Dat hoort ook zo. Ze moeten zo verdomd trots zijn op wat ze allemaal hebben in dit prachtige land. Maar er zit een donker kantje aan dat pure water, aan die schitterende blauwe zee. Als we Costantino dan toch één plezier kunnen doen, laten we dan verder kijken dan de ellende van dit eiland. En af en toe ook eens wegdromen bij de zwevende witte bootjes. Costantino worstelt met zijn schuldgevoel, en hij is niet alleen.

Negen jaar later, in september 2023, heb ik in het Europees Parlement in Brussel een gesprek met Pietro Bartolo, Europarlementslid voor de Italiaanse socialistische partij PD en in 2019 verkozen in het Europees halffrond. Pietro Bartolo is *il medico di Lampedusa*, de dokter van Lampedusa. Ook hij was in 2013 getuige van de tragedie. Ik vind het opmerkelijk hoeveel cijfers deze arts-politicus zich spontaan voor de geest kan halen. Ofwel heeft hij dit verhaal al veel te vaak moeten vertellen.

III. Zoveel lijkzakken lagen er volgens Bartolo die ochtend op zijn *molo Favarolo*. Dat is de naam van de kade op Lampedusa waar hij al sinds 1991 de schepen ziet binnenkomen. De plek waar hij vaak als enige dokter op het eiland de eerste zorg toedient. Hij vertelt me dat hij zich door de jaren heen in alle medische disciplines heeft gespecialiseerd. Niet omdat hij dat wilde, maar omdat het moest. Als dokter heeft hij nog een andere taak. Een erg ondankbare taak: de dood vaststellen op dit eiland. Daarom staat dat cijfer hem dus zo helder voor de geest. III lijkzakken wachtten op een certificaat met daarop een handtekening van Bartolo. Maar voor hij dat certificaat kan opstellen, moet hij elke lijkzak openen. Het is geen theater, de dokter schiet ook nu nog vol als hij zijn verhaal vertelt.

'Laat het geen kind zijn', bad Bartolo stilletjes voor het openmaken van de eerste lijkzak.

Zijn gebed haalde weinig uit. Rode broek, witte trui. Bartolo herinnert zich elk detail van dat kind in die eerste lijkzak. Hij vertelt me hoe hij hem tegen zijn oor legde. Lang. Te lang. Met de naïeve hoop dat een ademhaling hoorbaar zou zijn. Tevergeefs.

'*Quel bambino è il mio incubo*', gaat Bartolo verder tijdens ons interview. 'Dat kind is mijn nachtmerrie geworden. Hij achtervolgt me. Hij trekt me aan mijn haren. Hij behandelt me slecht.'

Het dode kind lijkt Bartolo te beschuldigen dat hij hem niet heeft kunnen redden. Hetzelfde schuldgevoel waar ook Costantino mee worstelt. Je kunt er dan wel 12 redden, er zijn er 368 die het niet

hebben gehaald. Dokter Bartolo is eigenlijk een gynaecoloog. Daarom zit het trauma van die dag zo diep. Hij heeft jarenlang gestudeerd om nieuw leven te geven. Niet om zo vaak met de dood te worden geconfronteerd.

‘Er waren die dag zo veel kinderen bij’, herhaalt hij een paar keer tijdens ons gesprek. Ze waren volgens hem allemaal piekfijn uitgedost. Op weg naar Europa. Op weg naar een nieuw begin. ‘Het was alsof die moeders ons gewoon wilden laten zien dat hun kinderen niet anders zijn dan de onze’, gaat Bartolo verder. ‘Ze zijn niet anders. En nu zijn ze dood.’

De toon van ons gesprek verandert. Bartolo windt zich op. Na tien jaar nog altijd. We zitten in een redelijk drukke wandelgang van het Europees Parlement, maar Bartolo maakt er niet om. Mensen vertragen hun pas terwijl hij zich kwaad maakt op dat politieke huis van glas waar hij zelf in werkt.

‘Non abbiamo imparato niente.’

Dat laatste woord kan iedereen wel vertalen. Niets. Zoveel hebben we volgens de dokter van Lampedusa geleerd de afgelopen jaren. Hij zegt het drie keer, om zeker te zijn dat zijn boodschap binnenkomt. We hebben helemaal niets geleerd. Bartolo wil dat we het migratiediscours vermenschelijken. Ik spreek hier al een hele tijd over 368 doden, maar hij wil weg van dat cijfer. Hij wil dat we elk cijfer een naam geven. Een gezicht. Een verhaal. Bartolo komt uit een vissersfamilie. De zee is alles voor hem. Hij dankt zijn studie geneeskunde aan de centen die zijn familie dankzij de zee kon verdienen.

‘Ik kan er niet meer tegen als ministers, journalisten of mensen van deze Europese instellingen het hebben over nummers’, zegt hij nu met een rotvaart.

Ik moet me concentreren om bij de les te blijven. Volgens de arts wordt iedereen in dit verhaal bedrogen. De mensen die zich door de smokkelaars op die gammele bootjes laten droppen. Maar ook de mensen die vanuit hun huiskamer met de ogen draaien als ze

het zoveelste nieuwsfeit over dit thema horen. Dan komen we terug bij zijn eiland. Dat eiland met die zwevende witte bootjes op een doorzichtige zee. Ik vraag hem of de mensen op zijn eiland moe zijn.

‘Natuurlijk zijn ze moe. Maar ze zijn het niet moe.’

Hij schakelt nog maar eens een versnelling hoger.

‘De *Lampedusani* zijn mensen die je welkom heten. Alles wat van de zee komt, willen wij een plaats geven. Wij hebben nooit onze haven gesloten. Maar we willen ook dat onze zee weer kan worden wat ze was. Geen kerkhof meer.’

Tijdens een interview doe ik er altijd alles aan om de mensen die met me praten de camera te laten vergeten. Dat is geen tactiek om mensen te doen struikelen of om ze dingen te doen zeggen die ze anders niet zouden zeggen. Ik wil dat mensen hun verhaal zo authentiek mogelijk vertellen. Alsof ze het mij zouden vertellen terwijl ik naast ze ga zitten op de metro, of aan een tafeltje in de hoek van een bruine kroeg. Door de jaren heen heb ik een zesde zintuig ontwikkeld om dat ene moment te voelen als de persoon tegenover mij de camera (even) vergeet. Dan spreekt het hart of de buik.

‘Hoe gaat u dit verhaal ooit aan uw kleinkinderen vertellen?’ vraag ik aan Bartolo.

Ons gesprek gaat op pauze. Bartolo maakt een klik en hij is de camera vergeten. Ik ben een beetje gevlaid. De wijziging in tempo wijst erop dat hij deze vraag nog niet vaak heeft gekregen, ondanks de vele interviews. Voor mij zit eventjes geen arts, geen politicus, maar een opa. Ik raak duidelijk een gevoelige snaar.

‘Als ze me vragen: “Opa, wat deed jij? Jij was toch politicus, jij was dokter. Jij kon toch iets veranderen?”’, dan wil ik kunnen zeggen dat ik alles heb gedaan wat ik kon. Dat ik heb gevochten.’ Bartolo wijst naar het Europese migratiepact waar al jaren over wordt gesproken. Een eerlijke herverdeling, een versterking van de buitengrenzen, alle EU-landen die een steentje bijdragen. De debatten zijn zo oud als de migratiecrisis zelf.

In 2024 komt er een Europees migratiepact. In 2024 raakt Bartolo niet meer verkozen in het Europees Parlement. Waar is hij nu? Waarschijnlijk weer op die kade. Als *l'unico medico di Lampedusa*.

Je moet het gezien hebben om het onder je huid te laten kruipen. Ik heb het niet over de lijkzakken, maar over de overblijfselen van die migratie op Lampedusa. Ga daarom nog één keertje met me mee, terug naar het eiland. Terug naar 2014.

Ik neem afscheid van Costantino. Ik dwaal rond op het eiland, vanavond start mijn reis terug. Voorlopig geen donkere wolken, dus geen vrees voor turbulente terugvluchten. Ik wandel voorbij een klein monument ter ere van alle vissers die voor eeuwig op zee zijn gebleven. Een bronzen beeld van een viriele jongeman op een gebroken schip. Hij wordt aan beide armen in zee getrokken door algen. De bronzen jongeman is een bevroren momentopname. Achter hem slaat de werkelijkheid je keihard in het gezicht. Er liggen talrijke kapotte vaartuigen. In rood, wit en lichtblauw. Hetzelfde blauw als de Middellandse Zee die ze hebben overgestoken. Stukken hout, in elkaar verward, sporen van aanvaringen, gescheurde doeken. Hier zaten mensen in. Hier zaten mensen op. Hier zaten mensen onder. Er zijn er die de oversteek kunnen navertellen, maar velen kunnen dat niet. Ik word gelokt door het geluid van kleine golfjes die breken op het zachte zand. Als ik dichterbij ga kijken, kleurt de zee niet blauw, maar oranje. Tientallen reddingsvesten drijven heen en weer. Ze bewegen op hetzelfde ritme, als één samengesmolten massa. Ik denk terug aan wat de dokter me zei.

‘Onze zee moet weer worden wat ze was. Geen kerkhof.’

Lampedusa was het begin van mijn Italiaanse journalistieke loopbaan. Er zou nog zo veel volgen.

‘Wat gaat er nu weer gebeuren?’